

Náhradní (rodinná) péče o děti s postižením v Dánsku

Jan Paleček

Celostátní konference
17. 1. 2019

Výzkum

- rešerše odborné literatury a dalších textových zdrojů (internetové stránky, články v tisku, zákony apod.)
- 19 rozhovorů s 33 osobami – kvalitativní analýza
 - aktéři z různých obcí/regionů: pracovníci obecních úřadů z oddělení pro rodiny s dětmi či z oddělení pěstounské péče, pěstouni, matka dítěte s postižením, výzkumníci, zaměstnanci ministerstva, unie sociálních pedagogů i pobytových zařízení, pracovnice kontrolních orgánů či neziskových organizací

Vývoj péče o děti (s postižením)

dvě linie péče o děti s postižením:

1. péče o osoby s postižením (včetně dětí)

- centrální instituce, sterilizace, lobotomie
- vývoj od života v ústavech k normálnímu životu (od 60. let decentralizace a princip „normalizace“)

2. náhradní péče o děti

- v **obecné rovině pohyb od institucionální k pěstounské péči**
- od 70. let 20. století **preferance pěstounské péče**
- 2010 - tzv. „**dětská reforma**“: pěstounská péče nejvíce preferovaným řešením („upřednostnit takové místo, které by nabízelo blízký a stálý vztah s dospělými“)
- 2016 – v různých formách **pěstounské péče již přes 60%** umístěných dětí; klesá i podíl umístěných dětí na celkové populaci (1,21% v roce 2010, 0,71% v r. 2016)

ALE

- **upřednostňování ekonomických zájmů**: snaha o snižování počtu dětí nejen v institucích, ale i v pěstounské péči (2014 – kauza Guldborgsund)
- **ohrožení trvalosti péče**
- pěstounská péče pro děti s postižením je **stále menšinová**

Od institucí k pěstounské péči pro děti s postižením

- přístup k umístování dětí s postižením do jisté míry **odolává změnám**, které se odehrávaly v širším poli náhradní péče
- rodin ochotných stát se pěstouny je **celkově nedostatek**
- pro děti se ZZ se hledají **ještě hůře** a pro starší děti s postižením je to ještě obtížnější
- rodiče nechtějí svoje starší děti nechat umístit do pěstounské péče, **stojí spíše o pobytové služby**
- instituce jsou **vstřícné ke kontaktům s rodiči** a snaží se rodiče podporovat

„Docela hodně dětí chodí domů jednou týdně na odpoledne, možná každý druhý víkend. [...] Považujeme rodiče za důležitou součást životů dětí i naší práce. Potřebujeme být v kontaktu, hodně o nich přemýšlíme, jaký mohou mít vztah, kontakt s dětmi, zkusíme s nimi mluvit. Učit je, jak zacházet s problémy dětí, jak jim rozumět“ (rozhovor, pracovnice pobytového zařízení pro děti v E.).

Od institucí k pěstounské péči pro děti s postižením

- donedávna byla **pobytová služba samozřejmým řešením** pro děti se ZZ

„Na zcela praktické úrovni to bylo tak, že případoví pracovníci pro děti s postižením absolvovali něco jako vyhlídkovou jízdu autobusem a ukazovalo se jim: „To a to jsou instituce, které můžeme využívat pro děti s postižením“ (rozhovor, pracovnice úřadu místní samosprávy v Kodani).

- **představy o limitech zvladatelnosti péče v domácím prostředí...** nicméně ty se proměňují

„Některé děti mají tolik speciálních potřeb, potřebují vybavení a... Ale zkusíme to, i když mají sondy, respirátory, také můžeme mít pěstounskou rodinu, které mohou pomáhat zdravotníci. Takže není nemožné, aby takové dítě bylo v pěstounské rodině“ (rozhovor, pracovnice úřadu místní samosprávy, Centrum pro pěstounskou péči v Kodani).

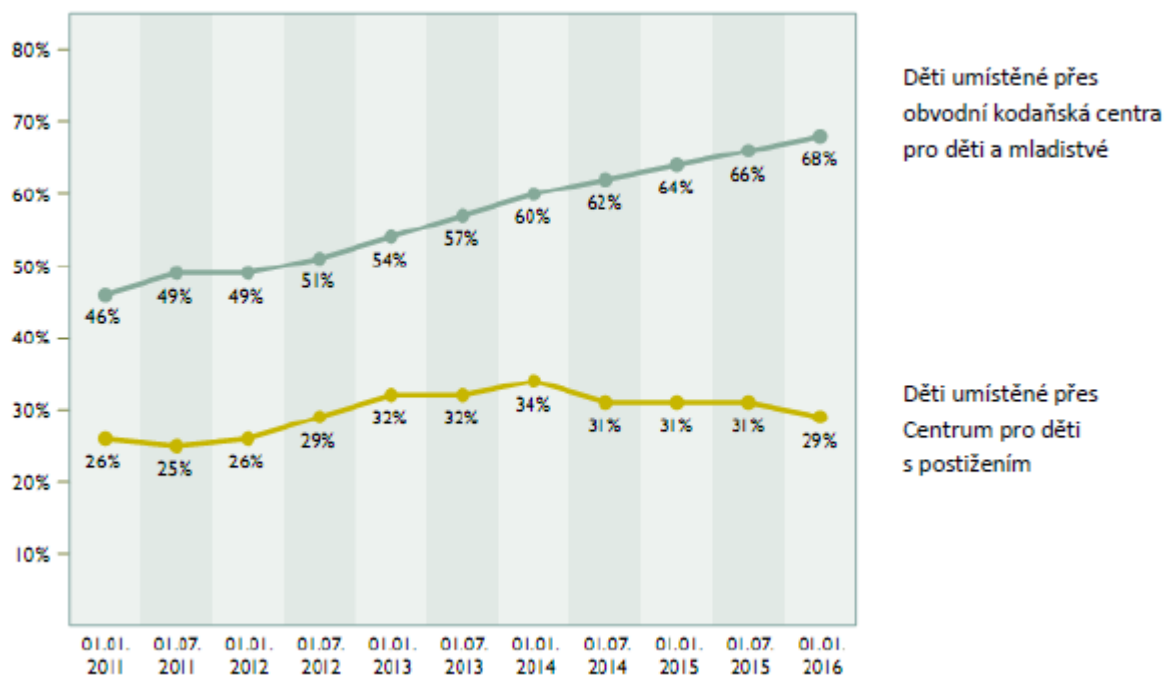
Od institucí k pěstounské péči pro děti s postižením

- snaha naplňovat zákon **pro všechny děti stejně**

„A my jsme si řekli, že to je hloupé [umístovat tyto děti automaticky do ústavní péče], protože když chceme, aby pro všechny děti platil zákon stejně, tak by děti s postižením měly dostat stejnou příležitost. To znamená, že nejdřív bychom měli zvážit, jestli může jít do pěstounské péče. Takže případoví pracovníci by neměli jen obhlížet instituce“ (rozhovor, pracovnice úřadu místní samosprávy v Kodani).

Od institucí k pěstounské péči pro děti s postižením

- navzdory „velké politické změně“ a snaze minimalizovat počet dětí v institucích zatím **praktické změny dosaženo nebylo**

Graf I Vývoj podílu pěstounské péče na náhradní péči o děti v Kodani u dětí s postižením a dětí bez postižení 2011–2016

Zdroj: Alstrup et al. (2016: 166)

Prevence umístování dětí s postižením

- široké **spektrum intervencí** v biologických rodinách s dětmi s postižením: **podpora, finanční kompenzace a odlehčení**
 - např. praktická, pedagogická nebo jiná **podpora v domácnosti, rodinná terapie, individuální terapie dítěte, osobní poradce pro dítě**, skupinová **setkání rodičů nebo dětí**, docházka dítěte do **předškolního zařízení, klubu pro mladistvé** nebo do **specializované vzdělávací instituce**.
 - **finanční náhrada za ušlý příjem**, pokud rodiče zůstanou doma a pečují o dítě, **finanční kompenzace nákladů** spojených s postižením, příspěvky na auto...
 - **odlehčovací služba** v pěstounské rodině nebo v instituci
 - služby poskytují samotní **sociální pracovníci obce**, najatí **samostatní profesionálové, neziskové organizace, instituce**
- **závislost na finančních možnostech** místní samosprávy (v Dánsku 98 obcí, 5 okresů)
 - obce v **permanentním napětí** mezi **nutností šetřit** a **tlakem potřeb** a stížností rodin dětí s postižením
 - velké **rozdíly v kvalitě** mezi **obcemi**
 - **negativní dopady** na kvalitu každodenního života dětí (kritické zprávy, skandály)

PŘESTO:

- v posledních desetiletích **ubývá umístění malých dětí** (obecně, ale i konkrétně malých dětí s postižením) **do péče mimo rodinu**

Deinstitucionalizace probíhá nikoli primárně přeměnou ústavní péče v pěstounskou, ale tím, že děti s postižením zůstávají ve vlastních rodinách!

Kontrola a sjednocování procesů PP

- do **2013** bylo **schvalování a kontrola pěstounů** zcela na **obcích**
- od **2014** – centralizace zodpovědnosti: 5 regionálních **úřadů pro dohled** v sociální oblasti (Socialtilsyn)
 - schvalují a kontrolují pěstouny s tzv. obecným oprávněním (standardy tzv. Modelu kvality – stejné standardy pro PP i instituce)
 - obce nadále schvalují a kontrolují pěstouny s tzv. specifickým oprávněním (příbuzenské a síťové) → plánuje se přechod této kompetence na Socialtilsyn

Nábor, schvalování a příprava pěstounů

- **nábor** organizují jak regionální úřady pro kontrolu, tak obce (někdy i pro konkrétní dítě)
- od 2007 **povinný základní 4-denní přípravný kurz**
- od 2014 přípravu **zajišťují regionální úřady pro kontrolu**
 - **kurz je povinný** pro pěstouny s obecným i speciálním oprávněním
 - u pěstounů s **obecným oprávněním je kurz součástí schvalování** (vedle šetření v rodině, rozhovoru a písemného popisu motivace)
 - kurz se **nespecializuje** na otázky dětí se zdravotním znevýhodněním
- **obce** mají pro výběr a schvalování pěstounů se speciálním oprávněním **vlastní postupy** vedení rozhovoru a šetření
- schvalování trvá **12 - 14 týdnů**

Umíst'ování a párování

- při umíst'ování mimo rodinu musí ještě před umístěním nebo do 4 měsíců od umístění vzniknout tzv. **akční plán**
- často se to **nedodrhuje**, zvláště u dětí s postižením:

„A oni [sociální pracovníci obcí] to nedělali, zvlášt' u dětí s postižením. Sociální pracovníci měli problém stanovit cíle pro vývoj dítěte, hlavně u dětí s postižením. Takže to neměli. A neměli to po dlouhá léta. [...] Mysleli si, že jde jen o to, uspokojit politiky. Ale je to něco, co se dá použít k práci“ (rozhovor, pracovnice regionálního úřadu pro dohled v sociální oblasti).

- **národní databáze** pěstounů s obecným oprávněním (včetně oprávnění k péči o děti se ZZ)
 - pro děti se ZZ žádání **zkušené pěstouni** s orientací v problematice
 - poptávka **převyšuje** nabídku → pěstouni si mohou dovolit **odmítnout**

Odměňování pěstounů

- **síťoví pěstouni** (tj. příbuzní nebo blízké osoby) **nedostávají odměnu**, pouze kompenzaci nákladů, případně náhradu ušlé mzdy
- **odměnu** dostávají pouze „**profesionální**“ **pěstouni**, tj. s obecným oprávněním, případně tzv. komunální pěstouni
 - 7 tříd (4.000 až 24.000 DKK), podle náročnosti péče i více (až 13 tříd) – různé systémy v různých obcích
- odměnu pěstounům platí a o její výši **rozhoduje** vždy ta **samosprávná obec**, která dítě do pěstounské péče umisťuje
 - lokální **rozdíly v kvalitě pracovních podmínek** pro pěstouny
 - **ekonomické možnosti a zájmy** místní **samosprávy** → spory mezi obcemi a pěstouny:

„Výzkumník: Máte smlouvu s obcí? – Ano. Vlastně ne [smích]. Máme starou. Novou jsme nepodepsali, protože s ní nesouhlasíme [...]. Takže vlastně smlouvu nemáme. Ale všechno běží jako vždy, platí nám. Předtím nám ale platili víc. Pak to snížili a my jsme nesouhlasili a nepodepsali jsme to, ale oni to stejně snížili bez našeho podpisu [smích]“
(rozhovor, pěstounka).

Podpora pěstounů

- základní prvek: „**poradce**“, tj. **sociální pracovník obce** nebo najatý **pracovník např. neziskové organizace**
 - poradenská podpora a vedení (min. 3x ročně a průběžně distančně)
 - koordinace další podpory
 - zaměření nejen na dítě, ale i na pěstouny a jejich vztah
- **supervize** (překrývá se s podporou poradce)

„Vždy o tom s rodinou mluvíme, i když s tím sami nepřijdou. Ptáme se vždy na jejich vlastní děti. A také na jejich manželství [...]. Někdy je posíláme na kurz pro partnery [...]. Někdy potřebují rodinnou terapii“ (rozhovor, pracovnice neziskové organizace v G.).

- povinné **vzdělávání** 2 dny ročně: podle potřeb dítěte i pěstounů
- **podpora v domácnosti**: např. chůva - až 10 h (event. i 16 h) denně
- **respitní péče** (pro pěstouny stejně důležitá jako pro biologické rodiny)

Podpora pěstounů

- pěstouni dětí s postižením mají „velkou motivaci, **velké srdce** pro takové děti“, ale potřebují také „**velkou podporu**“
- podpora však **není samozřejmá**

„Věděli [sociální pracovníci obce], že to je velká výzva, [...], že nám musejí pomoci. Ale jak ubíhaly roky [smích] a na obci se měnili lidé, museli jsme o to bojovat. [...] – Výzkumník: Proč to chtěli změnit? – Chtěli ušetřit [...], museli jsme o všechno bojovat. To nás stálo hodně energie. A nakonec jsme tam šli a řekli, že máme dítě, které stojí hodně sil, a nemůžeme je ztrácet na tomhle: [...]. A od té doby to bylo dobré. Je to dobrá obec“ (rozhovor, pěstounka).

- **logika podpory** pěstounských rodin je **stejná** jako v případě podpory biologické rodiny:
 - rodině s náročnou péčí je poskytnuta **přímá pomoc s výkonem péče** (např. chůva)
 - podporují se **samotní rodiče/pěstouni** (rozvojem znalostí, dovedností, poskytováním možnosti odpočinku, podporou jejich vlastního vztahu) i **jejich vlastní děti**.

Specializovaná pěstounská péče jako potenciál změny?

- 2011 - zavedena tzv. **komunální (obecní) pěstounská péče** jako alternativa péče pro děti se speciálními potřebami
 - není příliš využívána (ekonomické důvody)
- obce nicméně **experimentují** s různými „specializovanými“ pěstounskými **rodinami**:
 - přísnější **výběr** (požadavek na speciální vzdělání a zkušenosti) a **zvýšená podpora**
 - **mění se představa** o tom, **jaké děti** je možné v pěstounské péči vychovávat
- obce, které specializovanou pěstounskou péči využívají, umisťují děti **do rezidenčních zařízení méně**, a naopak: ty, které používají „tradiční“ pěstounskou péči, ale ne specializovanou, umisťují **děti do institucí častěji**
- pěstounská rodina je „**křehkou organizační jednotkou**“ - vztah, který tvoří hlavní výhodu pěstounské péče, je neustále ohrožen

→ **nezbytnost profesionální specializované podpory pěstounským rodinám**

**Děkuji za pozornost.
Jan Paleček**